

játékok megannyi kísérletével, a szöveg jelszerű karakterének felfokozásával reprezentálják. Korunk szignói, hiszen nyersességükkel, vállalt kuszaságukkal és töredezett voltukkal az ezredvégi formátlanság, centrumnélküliség és bizonytalanság hű lenyomatai. Mindenekelőtt lenyomatok, célzatosan és hanyagul megteremtett szignók tehát, Nem többek, és nem is kevesebbek.

Lenyomatokat és szignókat azonban legfeljebb érvényesnek vagy érvénytelennek, hitelesnek vagy hiteltelennek lehet tekinteni, hermeneutikai dialógusviszony kialakítására kevésbé alkalmasak. Lehet őket szeretni vagy elutasítani, értékesnek vagy értéktelennek tartani. Önszembesülésre, az alkotói pálya áttekintésére készíthetnek ugyan, a szembesítéshez, az olvasóval folytatandó párbeszédhez már elégtelennek bizonyulnak. A kötet megjelentetésének fontos tanulsága, és tegyük hozzá rögtön, egyúttal erénye, hogy ezt a szándék és megvalósulás közötti feszítő ellentétet is, mint alapvető alkotói dilemmát, könyörtelen és leplezetlen nyíltsággal megmutatja. Jelzi, hogy az önmagukban frappánsnak és bravúrosnak tűző költői művek összességükben leginkább mégiscsak hiányérzetet keltenek. A lenyomatok vagy szignók így, egymás után sorakozva első sorban hiányaik által meghatározhatóak, mint azt a kötet csúcspontján elhelyezett *Ver(s)* szin-tételszerűen meg is fogalmazza:

Ma elképzelem, hogy olyan szöveget hozok létre, ami eltér.
Olyant, amelyikben kimondom amit szeretnék.
Folyamatosan.
Nem rejtem el, amit vélek
a gondolatatlanság látszata mögé.
Nem utalok. Nem ironizálok.
Nem utálok. Nem játszom a szavakkal.
Nem tördelem őket új sorba.
Nem cicomázok egyetlen értelmetlen mondatot a végtelenségig.
Nem rendezem a leírtakat ronda, mértani alakzatokba.
Központoszok.
Nem dedikálok poént egy fotóra pucér női mellel.
Nem beszélek biológiáról. Sem idegen nyelven.
Kerülöm a slusszpoént.
Nem káromkodom.
Nem népszerűsködöm. -
Ma azt képzeltem, verset írok
De...

A címből hiányzó s betű és a zárlat talányos három pontja mintegy jelképe Lengyel Tamás jelenlegi költői léthelyzetének. A sorok leltárszerűen számba veszik az eddig látszólag jól funkcionáló eszköztárat. A jellemzők azonban most, egyelőre, a sorozat egészével szembesülve egytől egyig tagadószók kíséretében, negációként jelenhetnek csak meg. A tagadásokkal szembeni állításul viszont határozott igényként merül fel egy képzeletbeli szöveg elkészítésének, az eddigiektől eltérő, másfajta versírásnak a vágya. A kötet így válik önmagában is, egészében is szignóvá, lenyomattá. Az eredeti elképzeléshez képest nagyon is másfajta, nagyon is személyes szignóvá, lenyomattá. Egy határhelyzethez érkezett költő alapvető alkotói dilemmájának a megjelenítődésévé. Lengyel Tamás, úgy tűnik, akár egész további pályájára kiható döntés meghozatala előtt áll. Folytathatja a megszokott alakításmód szerint a versírást, de akkor át kell értékelnie költészetéről vallott felfogását. Vagy változatlanul hagyja verssel szemben támasztott igényét, de akkor ahhoz kell igazítani alkotói módszerét. Jelen kötete az úton levés állapotáról, az eszmény és a megvalósítás közötti összhang megteremtésének átmeneti időszakáról, egy kétségtelenül tehetséges ember önmagával és elért eredményeivel szembeni rokonszenves elégedetlenségéről tanúskodik. Versei és költészetéhez való hozzáállása újfent bizonyítja, a Kortárs Kiadó Új Látószőg sorozatának talán nem is az a legfőbb érdeme, hogy az ifjú szerzőket kötethez segíti. Sokkal fontosabb, hogy éppen az első kötet összeállításának kényszerítő kötelezettségével - a „dolog” komolyra fordultával - lehetővé teszi az érintettek számára addigi alkotói tevékenységük áttekintését, a továbblépés zálogát jelentő összegezést és önértékelést. Lehet, hogy így maga a kötet kevésbé lesz kész, egységes vagy lekerékített. Hogy igazabb lesz, izgalmasabb és komoly reményekre feljogosító, az biztos. Mint amilyen Lengyel Tamás kötete is.

(Kortárs Kiadó, Budapest, 1998.)

Bakonyi István

IGÉT ÓRIZVE

(Szlovéniai magyar költők antológiája)

Nem mondhatjuk ma sem, hogy a határokon túl a szlovéniai magyar irodalom a legismertebb, legmagasabb színvonalú. A nagy számok törvénye szerint sem lehet az, hiszen az ott élő magyarság lélekszáma viszonylag kicsi. Másfelől az is tény, hogy az ottani helyzet az átlagosnál némiképp kedvezőbb volt - azokban az időkben is, amikor a kisebbségeket elnyomni volt időszerű.

Néhány esztendővel ezelőtt *Bence Lajos* adott alapos áttekintést a szlovéniai magyar irodalomról. Könyve, az *Írott szóval a megmaradásért* reális képet rajzolt és példásan mutatta föl az értékeket. S most íme, egy másik szellemi ajándék a Mura tájáról: az ugyanő szerkesztette lírai antológia. Jellege „hosszmetszeti”: a bemutatkozó tíz szerző között vannak ma már szinte klasszikusnak számító (és már nem élő) költők, mint például *Vlaj Lajos* vagy a tragikusan korán eltávozott Szunyogh Sándor, de akadnak a legfiatalabbak közül is, mint *Z. Csuka Judit* vagy *Dert*. Bence Lajos azt a legkézenfekvőbb megoldást választotta, hogy névsor szerint sorakoztatja föl a költőket, ezzel egyben le is mondva bizonyos szerkesztői érvekről, ám ily módon vitathatatlanul igazságos a módszere.

A legátfogóbb képet ismét arról a Szunyogh Sándorról kapjuk, aki talán itthon a legismertebb a Lendvához kötődő költők közül. Szerkesztőként, irodalomszervezőként is jelentőset alkotott, így átfogó képe volt nemzedékéről. Ahogy írja: „A három évtizedre tekintve azt kell látnunk, hogy nemigen volt csillogás, nemigen volt ünnepelés, hanem inkább egy felülmúlhatatlan belső törekvés, lázas alkotói munka és belső önépítés, hogy megmaradásunk lélektana újabb és újabb alkotásokra ösztönözzön bennünket.” Az ő líráját a történelmi érzékenység éppúgy átítatja, mint a kisebbségi sors megannyi jellemzője. Híres *Halicánumi üzenete* az előbbire, *Nemzetiségi sors* c. verse pedig az utóbbira példa. (Nem véletlen, hogy Nagy Gáspártól kölcsönzi a mottót.) „Új ígéretek járdakövén / csosztatunk Európa felé, / közben hol nemzetiség / hol kisebbség vagyunk / a nagyok gondjainak peremén.” Kegyetlenül szembesít bennünket itt a felelősség tudatával, s mindezt mai, modern nyelvi eszközökkel teszi. Egyébként is: az *Igét őrizve* olyan válogatás, hogy stílusban, nyelvi korszerűségben méltó társa bármelyik itthoni antológiának. Esztétikailag is sokrétű. A *Vlaj Lajos* kidolgozta költői úton járók éppúgy benne vannak, mint a napjainkban a formabontóbb, avantgárd törekvéseket kedvelők. Mindez persze beszívárog Szunyogh verseibe is, ám nála - éppen a szintézisteremtés igénye miatt - nem feszül szét a keret. Ő ragadja meg a legszerencsésebben az „örök emberit”. Tud újat mondani a legközhelygyanúsabb tárgyban is (*Gondolatok az őszről és az elmúlásról*). Övé a kötet címadó verse is, melyben korunk borzalmai mellett megjeleníti a hihetetlenül egyszerű igazságot: „Ige csak egy van / és ne osszunk / az élőknek és igézőknek / számtalan halált.” Bizony, eszünkbe jut-

tatja a költő, hogy a kétezer esztendő mércéje adott, csak éppen élni nem tudunk igazán vele...

Ennek a költői hangnak tehát a század elején született *Vlaj Lajos* az első muratáji követője. Ahogy a szerkesztői előszóban olvassuk: „*Vlaj Lajosnak*, a magányos kezdőnek csupán annyira futotta erejéből, hogy saját köteteivel követhető példát mutasson a Tavaszvárás nemzedék költői, írói számára.” Szonettjei érintkeznek a Nyugat eszményével, bár gyökerei a múlt századba vezetnek vissza. Aztán szép verseket olvasunk tőle *Illyés Gyulának* címmel, s ebben eszmei-esztétikai rokonszenvéről árulkodik. Hangja ünnepélyes, nemesen konzervatív, „minden versed jövődnök egy lapja, / Melyre a népnek vágya írva van, / Ha olvassuk, reményünk forgarja, / S ki megérti, már nem boldogtalan.” Azt a költőt ünnepli, akinek irodalmunk mindegyik „síjja” fontos volt, és költészetében, emberi magatartásában vállalta föl a kisebbségben élők ügyét. Akkor is, amikor ezért nem járt dicséret a politika részéről. *Vlaj* nyilvánvalóan sorsközösséget érezhetett a tisztelt költőtárrsal.

A kötetet szerkesztő *Bence Lajos* is jelentős versanyaggal van jelen a válogatásban. Korunkban az ő vállain többszörös felelősség nyugszik. Már idézett tanulmánykötetében tanújelét adta, hogy alaposan ismeri hazája irodalmi-történelmi viszonyait, s ezen túl sem csekély a közösségi szerepvállalása. Lírája háttérében kétségkívül ez áll elsősorban. Önmagát a Tavaszvárás nemzedékének hagyományát őrzői közé sorolja, bár művei kétségkívül el is mozdulnak némiképp ezen iránytól. Formai biztonsága mellett fölfigyelhetünk intellektualitására, az átlagnál mélyebb gondolatiságára. Szabadon kezeli a versformát, nem idegen tőle a modern játék sem. Jellemző, hogy rímtelen szonettet is ír (*Nagyon fog fájni*), s ezzel vállalva, ugyanakkor tagadva bizonyos hagyományt. Másutt egyértelműen a próza felé közelít, mint például *Öndefiniálási kísérlet két képben* c. művében. Figyeljük csak a befejezést: „a kézirat / leadási határidejének szorításától / sürgetve (a dolgok végső ki meneteléből / kifolyólag) ez az öndefiniálási / szándék is elhamarkodott vállalkozásnak / bizonyulhat.” Bizony értekező prózának sem éppen lélekemelő az ilyen szöveg, persze érezzük mögötte a költői szándékot, az ironikus kívülállást, a felül-emelkedés indítékait. Másutt meg a legnemesebb lírai törekvéseknek vagyunk tanúi, mint a „*Mert elhagyatnak akkor mindenek*” c. *Pilinszky Jánosnak* szóló két miniatűrben. *Bence Lajos* tehát sok húrton játszik, kíséreltezkedve igencsak fontos szellemi kalandokhoz segíti hozzá. Fohásza pedig már szinte Nagy László-i hangokat hallat.

A fősorolt költők mögött jelentős életmű áll. Ugyanakkor méltó társak a többiek is. Kétségtelenül érzékeltetik, hogy számolnunk kell a szlovéniai magyar költészettel, s a befogadásban bizony akad még tennivalónk bőségesen. Milyen hatásos például Bati Zsuzsa puritán vallomása: „de a vers megtelt / és nincs ellene orvosság” (*A vershez II.*). A tragikus hangulatok másutt rendkívül érzékeny hangszerelésben jelennek meg. Ilyen költő Z. Csuka Judit, aki *Szülőföldem* c. versében a Muravidék iránti szeretetéről vall meghitten, finom lírával. „Gyepüvidék, senkiföldje, / évszázadokon át őseim / szemfedője, buja termőföld, / apám búzaföldje, szülőföldem, muravidék.” *Ars poeticájából* pedig a szeretetközpontúságának igénye árad. Hasonló az élményvilága Göncz Lászlónak is, aki azonban némiképpen erőtlenebbül fejezi ki önmagát.

Tanúi vagyunk a szlovéniai magyar költészet megújulásának is. Egyrészt a fent jelzett hagyomány megtermékenyítésével, másrészt az attól elütő hangnak jelenlétével. Közülük Halász Albert versei a legfontosabbak. Az előszó szerint „az avantgárd jegyében” építkeznek, ám ne gondoljunk semmi szélsőségre! Vonzódásait az is jelzi, hogy éppen Vlah Lajos emlékének adózik *A gólyák még nem* c. költeményével. Intenzív élményeit adja egyéni hangon tovább, ily módon: „a nap kagylóinak / könnye csillan / az állat fájdalmas / terheségszülése / alatt-után...” Az ilyesfajta költészetben is fölfedezhetjük a kisebbségi sors meghatározta jelleget, a kollektív felelősségtudatot.

Itthon persze szívmengető érzés, hogy a maroknyi délvidéki magyarság legjobbjai valóban őrzik az igét, Szunyogh Sándor szavával, a „szívet-fűtő lángot”.

(Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 1998.)

Szénási Miklós

KHARÓN SZÖGLIGETI UTASA

1.

Európa ne legyen megfertőzve a keleten fakadt Evallások nemes belenyugvásával. Európa forrongjon, az európai ember pedig halmozzon hibát hibára akár, hogy sorsát, melyben részes a hely is, az otthonának vallott föld, beteljesítse. Aki ezen a tájon él, gyarlóságokkal teli. Csak aki belenyugodott már a világ rendjébe és képes veszni hagyni mindent mély és érzéketlen átszellemültséggel, csak

az lehet objektív. Az az ember úgy tarthat mérleget kezeiben, hogy az eszköz egy lesz lényegével. Ő maga lesz a mérleg, mely dönt és ítéletet hoz.

Nem tudok így viszonyulni a dolgokhoz. Tárgyam nemes, és a szemlélő, aki bevallottan csak szimpátiával tud e vizsgálandó kötet felé fordulni, elsősorban magát a művet - és nem a világot, melyben született - szeretné vizsgálat alá vetni.

Nem a keletkezés sorrendjében, de nagyjából az egész Fecske-életművet ismerem. Bár nem az első volt a találkozások sorában a *Vakfolt* (1987 - versek), de a legkedvesebb olajos, városperemen, kórházban, az emberi szív térképének vertikálisán barangoló költeményeivel. Először a *Hol voltam* (1996 - gyerekversek) akadt a kezembe, játékos, kamaszos művekkel, melyeknek szerzőjéről semmit sem tudtam, csupán azt, hogy jó, amit csinál, s hogy ilyesmit, akkoriban - de mostanában sem - írnak a költők. Aztán következett a *Tücsökmesék* (1983 - mesék), melyet muszáj volt többször is, természetesen minden alkalommal egyszuszra végigolvasni és újra és újra összevetni az emlékeket az újraolvasás élményével, mert a mese igazi mese volt. Majd a *Se füle, se farka* (1980 - gyerekversek) zárta a sort, melyben rá kellett eszmélnem, Weöreshez hasonló nyelvi játékmester ő.

2.

A teljesség felé közeledni egyfajta költői kötelesség. Az Elveszett éden versei kétszeresen is a cikluscím alá rendelődnek. Egyszerre az emberi és az egyéni östörténetbe merülnek, „a *semmiből* vs *ki elmém / a könyörtelen vágynak / életre kelsz és menekülsz / mint megriadt vadállat*” - írja a nyitó *Kicsordulsz belőlemben*, majd szinte ugyanezzel a lendülettel folytatja a *Vízpartban*: „*lenn a mélyben a kőhalak / vonulása mozdulatlan*”; és *Az első emberpárban*: „*A még-nemlét hosszú álmából ébredt / érezte oldala sajog kicsit ... / a férfi meg a nő még két fele / voltak akkor az oszthatatlan egynek / amit később is hiába keresnek // nem tudhatták miért rendeltettek ősiül.*” Aztán vált és közvetlen természetességgel egy másik idősíkról, de a kezdet kezdetének folytatásaként a gyermek eszmélését idéző kölyökéveket hívja elő emlékezetéből: „*A négy cébe jártam társam harminckét / ördögfióka mindenre elszánt lóköttő - / mikor szüzessége odalett Karcsi sírt / pedig még nem is tudta tripperes volt a nő.*” A kezdet ez, amikor még minden tiszta lehetne, de minden zavaros, irtóztató és félelmetes. Az emlékek egy része mintha a génekben kódolódott volna. A világ csupa tűz és hamu („*kifosztva állsz egyebed sincs / mint a mohó emlékezet / esz-*